

Michel Henry’de Öz-Görünüş

 BİLAL ÖĞÜT ^a

Öz: Bu makalenin konusu Michel Henry’nin “öz-görünüş” kavramının, Hegel, Lacan ve Kant’ın felsefeleriyle kurulabilecek muhtemel irtibatlarını tespit etmektir. Henry fenomenolojinin ana kavramlarından ve yöntemlerinden olan “yönelimsellik” kavramının tenkidini yapmakta ve görünüşün yalnızca fenomenal nesnelerin görünüşü olmadığını, aynı zamanda ve çok daha temel bir seviyede bir “öz-görünüş” olduğunu ifade etmektedir. Öz-görünüş, öz-etkilenimin muhiti olan “hayat”a dâhildir ve burada var olur. Fakat görünüşün saf hâli olarak öz-görünüşün mümeyyiz vasfı, görünmemesidir. Bütün bir görünüşü mümkün kıldığı hâlde kendisi görünürlükten mahrum veya vâreste olan öz-görünüş kavramının arz ettiği paradoks, bizi Hegel’in “Mutlak Bilme”, Lacan’ın “Gerçek” ve Kant’ın “kendinde-şey” gibi kavramlarıyla arasındaki irtibatları tavzih etmeye sevk etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Henry, yönelimsellik, görünüş, mutlak bilme, gerçek, kendinde-şey.

^a İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe Programı
bilalogut@gmail.com

Self-Appearance in Michel Henry

Abstract: The goal of this article is to identify possible connections between Michel Henry's concept of self-appearance and the philosophies of Hegel, Lacan and Kant. Henry critiques intentionality, one of the main concepts and methods of phenomenology, and argues that appearance is not only the appearance of phenomenal objects but also, and at a much more fundamental level, a self-appearance. Self-appearance is included in and exists in "life", which is the medium of auto-affection. But as the pure form of appearance, the essential characteristic of self-appearance is its invisibility. The paradox presented by the concept of self-appearance, which makes all appearances possible but is itself deprived of or void of visibility, leads us to clarify its connections with concepts such as Hegel's "Absolute Knowing", Lacan's "Real" or Kant's "thing-in-itself".

Keywords: Henry, orientation, appearance, absolute knowing, real, thing-in-itself.

Giriş

Michel Henry; fenomenolojisini, “fenomenoloji geleneğini eleştirerek fenomenoloji yapma” geleneğini devam ettirerek inşa eden bir fenomenologdur. Henry, selefleri Edmund Husserl ve Martin Heidegger’in fenomenolojilerini, fenomenolojinin temel kavramlarından olan “yönelimsellik”e dair eleştirel bir perspektif geliştiremedikleri için eleştirir. Henry’ye göre, eğer fenomenoloji “görünüş”ün ilmiyse, görünüşü yalnızca nesneler üzerinden irdelemek yetmez; yani nesnelerin bize nasıl görüldüğüyle ilgilenmekle iktifa etmekten imtina etmek icap eder. Fenomenoloji ilminin ifa etmesi gereken öncelikli vazife, bizzatı “görünüş” mefhumunu tetkik etmek ve bu mefhumun mahiyetini tespit etmektir. Esasen, çizilen bu çerçevenin, ilk bakışta tam olarak Husserl’in “verilmişlik” (*givenness*) dediği şeye tekabül ettiği düşünülebilir: Husserl 1905’te Göttingen’de verdiği derslerde zaten fenomenolojinin, *nesnelerin* nasıl “verildiği”, yani görüldüğü ile alakadar olduğunu söylemişti. Fakat Henry’nin yönelimsellik eleştirisi, kendisinin fenomenoloji projesini Husserl’inkinden tefrik etmektedir: Henry, verilmişliği veya görünüşü yalnızca bu kavramın kendisine referansla anlamayı amaçlamaktadır. Bu makalenin amacı, Henry’nin yönelimselliğe dair tenkidleri ve (öz-)görünüş tahlilleri ile başka felsefî kavramlar arasında kurulabilecek irtibatları irdelemektir.

1. Henry’nin Yönelimselliğe Dair Tenkidi

Michel Henry, fenomenoloji geleneğinin çok temel bir noktada başarısızlığa uğradığını düşünmektedir. Bu başarısızlık, “görünüş”ün tabiatının gerçek mânâda tespit edilememesi başarısızlığıdır. Henry’ye göre fenomenoloji, görünüş mefhumunu daima bir şeylerin görünüşü olarak anlamış, görünüşü eşyanın görünüşüne indirgemiş ve bu yüzden görünüşü yalnızca ampirik nesnelere bağlı bir şekilde ele almıştır. Henry’nin eleştirdiği bu nosyon, fenomenolojinin ana metotlarından olan “yönelimsellik”tir (*intentionality*). Yönelimsellik kavramı Franz Brentano’ya dayandırılrsa da felsefî bir bahis olarak Antik Yunan’a kadar geriye götürülebilir.¹ Fakat

¹ Charles Siewert, “Consciousness and Intentionality”, *The Stanford Encyclopedia of*

fenomenoloji geleneğinde bu kavramı esas geliştiren filozof Edmund Husserl'dir. Husserl'e göre, "'Yönelimsellik', bilincin asla boş olmadığı, her zaman bir şeyin bilinci olduğunun fark edilmesini ifade eder."² Bilinç, tabiat itibarıyla -Heidegger'in tâbiriyle- *ek-statiktir*, ancak kendi dışına çıkarak var olur. Bilincin kendi dışına çıkması demek, etrafında gördüğü ampirik-cüz'î nesneleri müşahade ederek onları idrak etmesi ve dolayısıyla o şeylerin bilinci olarak tezahür etmesi demektir. Bilinç daima eşyanın bilinciye görünüş de daima bir şeylerin görünüşü olmak mecburiyetindedir ki Henry'nin tenkit getirdiği nokta da burasıdır.

Yönelimsellik metodunu benimseyen fenomenologlar esasen içkinlik-aşkınlık ikiliğini çözmeye çalışmışlardır.³ Bu ikilikten yola çıkan kimselere göre, nesnenin zihnimize zuhur ediş biçimiyle (içkinlik) "gerçeklikte" var oluşu (aşkınlık) iki farklı ontolojik düzlemidir ve bu iki düzlemin birbirine tekabül edip etmeyeceği bilinemez. Mesela psikoz, şizofreni veya halüsinasyon gibi rûhî marazlarda zihindeki temsilin tamamen kurgusal olması sebebiyle temsille gerçeklik arasında hiçbir mütekabiliyet gerçekleşmez. Bu tür rahatsızlıkları yaşayanlar gerçekle kurguyu birbirinden ayıramadıkları için "sağlıklı" insanların "gerçek"liğinde ittifak ettikleri şeyler de esasen içtimâî birer kurgu olabilir. Bilginin imkânsızlığını ima eden bu görüşlere karşı fenomenologlar, tecrübenin yönelimsel karakterini vurgulamışlar ve önemli olanın, *tecrübenin kendisinin gerçekliği* olduğunu belirtmişlerdir.

"Kanatlı at Pegasus" düşüncesi gibi nesnesiz (yani boş) yönelimsel tecrübeler bile muhtevaya sahiptir. Husserl'in nazarında, bu düşünce sadece mütekabil bir nesneden mahrumdur; bu yönelimsel fiil, nesneye dair "yalnızca bir sanki"dir fakat gerçekten o nesnenin fiili değildir.⁴

Philosophy, ed. Edward N. Zalta, Bahar 2017, Erişim: Haziran 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/consciousness-intentionality/>.

² Michael Lewis ve Tanja Staehler, *Fenomenoloji*, çev. Osman Baran Kaplan vd., Ankara: Fol, 2019, s. 41.

³ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "intentionality", *Encyclopedia Britannica*, 20 Haziran 1998, Erişim: Haziran 2020, <https://www.britannica.com/topic/intentionality-philosophy>.

⁴ Christian Beyer, "Edmund Husserl", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Yaz

Fenomenoloji, nesnenin, zihindeki temsiline odaklanmak gerektiğini vaz ederek ampirik gerçekliğini “paranteze almıştır” (*epokhe*). Bu paranteze alma işlemine “fenomenolojik indirgeme” denmektedir. İndirgeme, nesneye dair bütün tecrübî beklentilerimizi (“tabîî tavır”) askıya almak ve nesneye sadece zihinde tezahür ettiği nispette iştigal etmek demektir ki bu, ampirik nesnenin önüyle arkası arasında da bir mütekabiliyet aramamız gerektiği anlamına gelmektedir. Farz-ı misal, bir kimse bir ağaç gördüğünde zihninde bir ağaç tasavvuru belirir. Kişi o ağacın karşısına geçtiğinde, ağaca dair belli ön kabullere sahiptir ki fenomenolojik mânâda “yönelmek” tam olarak budur: Nesnenin yalnızca temaşa ve müşahede edebildiğimiz kısımdan hareketle tamamına dair bir alaka kesbetmek; nesneye dair küllî bir bilgiye sahip olmak istemek. Bilinç, arkasını görmediği ağacın etrafında dolaştığında da yine kabuklu bir gövde ile dallar ve yapraklar bulacağını umar. Fakat bu konuda sükût-u hayâle de uğrayabilir. Ağacın gövdesinin arkasında kocaman bir kovuk olabilir ve arka kısmındaki yapraklarının çoğu da sararmış veya dökülmüş olabilir. Böylece zihindeki ağaç tasavvuruyla gerçeklikteki ağaç arasında bir uyumsuzluk oluşur. Fakat netice itibariyle fenomenolog için nesnenin kendi içindeki ampirik mütekabiliyeti ve bundan sâdır olacak hayal kırıklıkları da ehemmiyetsizdir zira bunlar paranteze alınmıştır. Odaklanılan şey, nesnenin tezahür edişidir.

2. “Görünüş Olarak Görünüş”: Öz-Görünüş

Michel Henry yönelimsellik methodologyla fenomenolojide, bil-hassa Husserl’in *noesis-noema* ayırımına dair yaptığı araştırmalar dâhilinde belli kazanımlar elde edildiğini inkâr etmez.⁵ Fakat Henry evvela yönelimsellik düşüncesinin kendisine nasıl eriştiğimizi meseleleştirmemiz gerektiğini düşünmekte, yönelimselliğe nasıl yöneldiğimizi anlamaya çalışmaktadır. Yönelimsellik, bilinci daima hâricî

2018, Erişim: Haziran 2020, ed. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/husserl/>. Aksi belirtilmedikçe makaledeki bütün tercüme şahsıma aittir.

⁵ Frédéric Seyler, “Michel Henry”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), Güz 2019, Erişim: Haziran 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/michel-henry/>.

nesnelerin bilinci olarak anlamamız gerektiğini vaz etmekte ve böylece kendisini görünüşün yegâne formu ilan etmektedir. Henry “ontolojik monizm” adını verdiği bu düşüncenin, görünüşü, nesnelerin görünüşüne indirgediğini belirterek bizatihi görünüş kavramının imkân şartlarını soruşturmaya girişir. Görünüş gündelik tecrübelerimizde hep bir şeyin görünüşü olarak tezahür ediyor olabilir. Fakat felsefî bir soruşturma zaten tam da görünüş kavramının kendisiyle nasıl irtibat kurabildiğimizi, yani görünüşün bize nasıl tezahür edebildiğini tetkik etmekten geçmektedir. Henry’nin ifadesiyle “Görünüşün atıfta bulunduğu şey, kendi sırası geldiğinde kendini bize bir görünüş olarak sunmaya muktedir midir?”⁶ Görünüş görünmekte midir? Görünmekteyse bu nasıl bir görünme hâlidir? Görünmemekteyse görünüşten nasıl bahsedebilmekteyiz?

Bu sorulara cevap verebilmek için kanaatimizce evvela “görünüş” kavramının keyfiyetini tavzih etmek lazım gelmektedir. Fenomenal bir nesnenin “görünmesi” ne demektir? Görme, görme organı olan gözle mi gerçekleşir veya aynı şekilde tamamen fizyolojik bir süreç midir? Tıbbın ilgilendiği kadarıyla görme tam olarak böyle bir nosyondur; beyinde cereyan eden birtakım kimyevî reaksiyonlar neticesinde gerçekleşir. Fakat fenomenolojik mânâda bir nesnenin görünüşünden kasıt, göze hitap eden, optik bir görme hâli değildir. Zira fenomenolojinin konusu bilinç olduğu için araştırılan “görme” de fenomenal nesnenin bilince hitap eden tezahürüdür ki bu tezahürler zihinde belli tasavvurlar hâsıl eder. Görmenin bu fenomenolojik tabiatından ötürü, farz-ı misal, âmâ bir kimse de etrafındaki nesneleri görmekte, yani onları temaşa edemese de müşahade etmekte ve netice itibarıyla her bir nesneye dair bir tasavvura sahip olmaktadır. Ya da gerçeklikte var olmayan ve dolayısıyla gözle görülmeyen bir kanatlı at bile bilinçte tezahür edebildiği müddetçe “görölmüş” olur. Öyleyse bir nesnenin fenomenolojik bir zaviyeden tezahür edişi, fizikselden ziyade zihinsel, maddîden ziyade *mânevî* bir süreçtir: Görmek, *mânâya dair* bir olgudur; “görülen” şeyin mânâlandırılmasını icap ettirir.

⁶ Michel Henry, *The Essence of Manifestation*, çev. Girard Etzkorn, The Hague: Martinus Nijhoff, 1973, s. 52.

Henry, bu şekilde anlaşıldığı hâliyle görünüşün paradoksal bir tabiata sahip olduğu gözleminde bulunmaktadır. Zira görünüş, bütün fenomenal nesnelerin görünmesinin imkân şartıdır; bütün nesneler “görünebilme”, yani görünüşle irtibata geçebilme imkânları sayesinde görünmektedirler. Fakat külliye görünüş âlemini mümkün kılan görünüşün kendisi, görünmeyen bir mahiyete sahiptir. Görünüş optik bir görünüş olmadığına göre görünüşün görünmeyişi de optik bir mevzu değildir. Görünen her şey bir bilinçte/zihinde bir tasavvur olarak tezahür eder ve bu sayede görünmüş olur. Dolayısıyla görünüşün görünmeyişinden kasıt, zihinde bir tasavvura sebebiyet vermemesidir. Görünüş, hepsi “görünüş” adlı bir mefhumun birer cüzü olan görünüşler gibi “dolaylı” (*mediate*) olmadığı, görünüşle dolayımılarak görünebilme imkânına sahip olmadığı için dolaysızdır (*immediate*) ve bu yüzden de bilinçte herhangi bir tasavvura sebebiyet vermez. Zira bilinç, dolaysız olanı tasavvur edemez. Fakat tasavvur edemeyişinin kendisini tasavvur edebilir; tasavvur edemediği şeyin teşkil ettiği boşluğun yerini ve ana hatlarını tespit edebilir. Zaten tam da bu sayede saf görünüşü, kendi görünmeyişi içerisinde “görebilir”; saf/dolaysız bir görünüşten bahsedebilir. Böylece “Kendini göstermeyen; kendini gösterenin ilk momenti, aslî belirlenimi *ve onun aynı zamanda sınır-modudur.*”⁷

Henry, bütün görünüşleri mümkün kılan görünüşün kendisinin görünmeyişini, “hayat” adını verdiği bir ontolojik düzleme yerleştirir. Zira hayat, verilmişliğin en temel seviyesi olması hasebiyle yönelimselliğe tekaddüm eder; bu yüzden de hâricî nesnelerden değil, bizzat kendisinden etkilenir.⁸ Hayat, öz-etkilenimin (*auto-affection*) sahasıdır ve Henry'nin (saf) görünüşü burada konumlandırmasının sebebi de budur. Zira görünüş -cüz'î görünüşlerden farklı olarak- görünmeyen bir mahiyete sahiptir fakat görünmeyişi yalnızca “dışarı” için geçerlidir; görünüş kendisine görünmekten mahrum değildir.⁹ Bu yüzden saf görünüş bir “öz-görünüş”tür;

⁷ a.g.e., 444.

⁸ Bkz. Basil Vassilicos, “Of Life That Resists: On Michel Henry's Notion of Self-Affection”, *Philosophy Today*, c. 59, S. 2, (Bahar 2015), s. 207-8.

⁹ “Böylece Henry görünüşün aslî modunun, yani görünüşün öz-görünüşünün yönelimsel bir yapısı olamayacağı neticesine varmaktadır. Bu mod gayr-ı yönelimsel

görünüşünü yalnızca kendisine referansla mümkün kılar ve kendi kendisine görünebilmek için hâricî bir kaynağa ihtiyaç duymaz.

Henry'nin göstermek istediği şey yönelim düşüncesinin, yani öznenin sonlu ufkun sınırları arasındaki dışsallığının, kesinlikle görünümün gerçekleşmesinin en esaslı şartı *olmadığıdır*. İlk etapta aşkınlıktan ve görünürlüğün açık sahasını saran bir ufkun oluşumundan çok uzakta, fenomenin esas mutlak bir içkinlikten (aşkınlığın zıddı) ileri geldiğini ve kesinlikle kendisini terk edip dışındaki bir şeye bağlanmayan bir öz-ilinti [*self-relation*] formunu aldığını göstermek istemektedir. Bu, kesinlikle görünmez veya görünüksüz olup kendi içine kapalı olan fakat yine de kendisine *zahir* [*manifest*], fenomenal bir içselliktir.¹⁰

3. “Görünüş”ün Mutlak Bilgisi Olarak Öz-Görünüş

Kendini kendisi üzerinden gerçekleştiren (*self-referential*) tabiatı, görünüşe dair bir başka olguyu gün yüzüne çıkartmaktadır: Görünüşün görünmesinin yegâne kıstası kendisidir. Ampirik nesneler görünüşlerini “görünüş” denen küllî mefhumu borçlularken görünüş, (kendisine) görünmek için kendisinden başka bir kıstasa muhtaç değildir. Görünüş, kendine görünmesini ve kendisi hâricindeki fenomenlere görünmemesini tamamen dâhilî bir şekilde üstlenir. Slavoj Žižek’ten hareketle, bunun Hegelci bir tema olduğunu söyleyebiliriz:

Hegelci hakikat . . . tam da -kendisi için bir ölçü veya standart vazifesi görecektir- hâricî bir sınırlandırmadan/istisnadan vârestedir ki bu yüzden kıstası mutlak bir şekilde kendinde mündemiçtir: Bir ifade kendisiyle, kendi ifade edilme süreciyle karşılaştırılır.¹¹

Bütün fenomenal görünüşler görünüşe nispetle mânâlarını kazanırken görünüş, kendi mânâsını yine ancak kendisi üzerinden kazanmakta, kendisini kendisiyle karşılaştırmaktadır. Bu hâliyle, görünüş “her şeyden önce kendi kendisinin sınaması olan bir

olmalıdır ve yönelimsellik -genel olarak algıda- görünürlüğe merbut olduğu için de *görünmez* olmalıdır.” Seyler, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/michel-henry/>.

¹⁰ Lewis ve Staehler, s. 310.

¹¹ Slavoj Žižek, *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, New York: Verso, 2012, s. 77.

sınama”¹² teşkil etmektedir. Gerçekten de Hegel’in bilincin, kıstasını kendi içinde bulundurmasına dair tahlili, Henry’nin görünüşün temelde bir öz-görünüş olması gerektiği şeklindeki düşüncesine birebir uymaktadır: “Bilinç kendi kıstasını kendi içerisinden hâsıl eder; böylece [bilginin hakikatine dair] araştırma, bilincin, kendisiyle bir mukayesesı hâline gelir.”¹³

Her şeyin bir görünüşünün olmasına mukabil, görünüşün kendisinin görünüp görünmediğini, yani “görünme” kıstasının görünüşün kendisine tatbik edilip edilemeyeceğini sormak, bizi, Hegel’in “Mutlak Bilme” kavramına götürmektedir. Zira Hegel’de Mutlak Bilme, naif bir “her şeyi bilme” zannı değil, bilginin kendi dâhilî kıstası üzerinden sınanarak kabul veya reddedilmesidir. Görünüş mefhumunun, görünüşün -bütün cüz’î görünüşleri mümkün kılan- mutlak formu olmasına mukabil kendisinin görünmeyen bir tabiata sahip olduğunu söylemek, görünüşü mutlak mânâda bilmek demektir zira “görünüş olarak görünüş”ün, daha fazla mukayese edilebileceği bir hâricî kıstas yoktur. Görünüş, görünüşler dünyasının nihâî ufkudur. Nitekim, eğer görünüşler tek bir görünüşe atıfla görünebiliyorsa bu görünüşün kendisinin bir başka görünüşe atıfta bulunmaması gerekir ki kendisi de görünüşlerden bir görünüş olmasın, görünüşleri mümkün kılan “saf görünüş” olsun. Fakat görünüşün başka bir görünüşe atıfta bulunmaması da kendisinin -görünüşlerini mümkün kıldığı görünüşler gibi- görünmekten mahrum kalması ve görünmemesi demektir ki görünüşün bu paradoksal hâli mutlaktır.

Böylece, “Mutlak Bilme” tavrı, adamakıllı (mutlak) tarihselciliğe tamamen tevafuk etmektedir: Transandantal “büyük Öteki” yoktur; tarihsel fenomenlere, onları yargılayabilmek için tatbik edebileceğimiz kıstaslar yoktur. Bu minvaldeki bütün kıstaslar, fenomenlerin kendisine içkin olmalıdır.¹⁴

¹² François-David Sebbah, *Testing the Limit: Derrida, Henry, Levinas, and the Phenomenological Tradition*, çev. Stephen Barker, Stanford: Stanford University Press, 2012, s. 140.

¹³ G.W.F. Hegel, *Phenomenology of Spirit*, çev. A.V. Miller, New York: Oxford University Press, 1977, s. 53.

¹⁴ Žižek, *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, s. 387.

4. “Ana Gösteren” ve “Gerçek” Olarak Öz-Görünüş

Kendi kendini sınavan veya mânâsını yalnızca kendisi üzerinden kazanan bir mefhum, Fransız psikanalist Jacques Lacan’ın teorisinde de bir yer sahibidir. Lacancı teoride bu tür bir mefhumla “Ana Gösteren” (*Master Signifier*) adı verilmektedir:

Sembolik baba, Lacan için önemlidir çünkü Ana Gösteren’in (Babanın-Adı¹⁵) vücut bulmuş hâlidir. Bu gösteren, göstermenin [*signification*], sembolik düzende tahakkuk eden akışını keser ve böylece sâbit mânâyı üretir. Diğer bütün gösterenlerden farklı olarak Ana Gösteren dalgalanmaz ki bu sayede gösterme sistemine bir zemin temin eder. Diğer bütün gösterenler, diğer gösterenlerle ilişkileri üzerinden mânâ kazanırken (bir masayı tanımlayabiliriz çünkü bir sandalye değildir ki sandalye de koltuk değildir vs.) Ana Gösteren yalnızca kendisine atıfta bulunur.¹⁶

Henry’nin, bütün bir görünüş âlemine bakarak kendisinin bir öz-görünüş olması gerektiğine kanaat getirdiği (saf) görünüş, Lacancı mânâda bir Ana Gösteren olarak tasavvur edilebilir. Görünüş, yüzer gezer bütün cüz’î görünüşleri kendisine dikerek görünüş akışını durdurur ve cüz’î görünüşlerin mânâlı birer bütünlük olarak (mesela masa olma yolunda bütün parçaları birbiriyle uyum arz eden bir “masa”) tezahür etmesini mümkün kılar. Bunu yapabilmemesinin imkân şartı ise kendisinin de herhangi bir gösteren gibi hâricî gösterenlere referansta bulunmaması, yani kendisini kendisi üzerinden ispat etmesidir. Fakat bütün gösterenleri (görünüşleri) mümkün kılmasının neticesi, kendisinin müspet bir muhtevadan mahrum kalmasıdır:

Hükümdar “saf” gösterendir, “gösterensiz” Ana Gösterendir. Bütün

¹⁵ “Babanın-Adı” tâbiri, Lacan’ın -Fransızcanın müstesna telaffuz sistematiğinden faydalanarak- kelime oyunu yaptığı bir kavramdır. Bu kavramın Fransızcadaki karşılığı “*le nom du père*” dir fakat bu ibare, okunuşu itibarıyla “*le non du père*” ile aynıdır ki bu da “babanın hayırını” demektir. Dolayısıyla yasa koyucu figür olarak babanın “adının” olduğu yerde zaten “hayırını”, yani yasağı geçerlidir. Fakat bu baba biyolojik bir baba veya erkek olmak zorunda değildir.

¹⁶ Todd McGowan, *The End of Dissatisfaction? Jacques Lacan and the Emerging Society of Enjoyment*, New York: State University of New York Press, 2004, s. 42.

“gerçekliği” (ve otoritesi) isme dayanır ve bu yüzden “gerçeklikteki tesirliliği” keyfidir; kalıtımın biyolojik ârızıyetine terk edilebilir. . . . “Saf gösteren” olarak var oluşuyla, Bütünü, organik artikülasyonunda (*organische Gliederung*) teşkil eder. Rasyonel Totalitenin imkânı olarak “irrasyonel” mülhaktır; gösteren-gösterilenin organik Bütünü'nün imkânı olarak “saf” gösterendir.¹⁷

Görünüşün mutlak formunun görünmeyen bir mahiyet arz etmesine ve bu durumun zaruriliğine mukabil, bilincin nasıl olup da öz-görünüş gibi bir mefhumla irtibat kurabildiği hâlâ açıklığa kavuşmuş değildir. Zira öz-görünüşün mümeyyiz vasfı, yalnızca kendisine görünen bir tabiata sahip olmasıdır. Aksi takdirde dışarıya da diğer görünüşler gibi sıradan bir şekilde görünecek olsaydı öz-görünüş olmazdı, herhangi bir görünüşe tahavvül ederdi ki saf görünüş böyle değildir, mümkün kıldığı görünüşlere benzemez. Fakat yalnızca kendisi için zâhir olan bir entite, başkaları için bâtın demektir ki bâtın bilinemez. Ya da bir başka deyişle, öz-görünüş yalnızca kendisine görünüp başka hiçbir şeye görünmüyorsa en başında öz-görünüş diye bir şey olduğundan nasıl haberdar olabiliyoruz? Buradaki paradoksun yine Lacancı ıstılahtaki “Gerçek” (*the Real*) mefhumuna tekabül ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Gerçek, sembolik düzeni hem mümkün kılıp hem de kendi içinde mutlak bir kapanıma erişmesine mâni olan, temel bir imkânsızlıktır. “Gerçek, imkânsız olandır.”¹⁸ Kendinde müspet bir muhtevaya sahip olmayıp esasen bir boşluktan ibarettir. Gerçeğe bu muhtevasızlığı sebebiyle dolaysız bir biçimde işaret etmek mümkün değildir. Fakat işaret edemeyişimizin kendisine işaret edebiliriz ki Gerçek’le kurabileceğimiz yegâne irtibat da budur.

Gerçek şüphesiz kaydedilemeyen, “kendi kaydetmemeye hiç bırakmayan (*ne cesse pas de ne pas s'ecrire*)” şeydir – her türlü biçimselleştirmenin takılıp sendelediği kayadır. Ama Gerçek’in boş yerini bir biçimde kuşatmayı, tespit etmeyi tam da bu başarısızlık sayesinde

¹⁷ Slavoj Žižek, *Interrogating the Real*, ed. Rex Butler ve Scott Stephens, Londra ve New York: Bloomsbury, 2013, s. 112.

¹⁸ Jacques Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan: The Other Side of Psychoanalysis Book XVII*, ed. Jacques-Alain Miller, çev. Russel Grigg, New York: W.W. Norton & Company, 2007, s. 123.

başarabiliriz. Başka bir deyişle, Gerçek kaydedilemez, ama biz bu imkânsızlığın kendisini kaydedebiliriz, yerini tespit edebiliriz: Bir dizi başarısızlığa neden olan travmatik bir yerdir bu.¹⁹

5. “Kendinde-Şey” Olarak Öz-Görünüş

Gerçek olarak görünüş, görünmez fakat tam da görünmeyişi içerisinde ve görünmeyişi vasıtasıyla görünür. Görünüşü zaten ampirik bir görünüş olarak tespit ve tasvir edebilmemiz mümkün değildir; ondan en fazla kendini göstermeyişi üzerinden bahsedebiliriz. Görünüş yalnızca kendisine zuhur eden, saf bir “kendi kendisiyle irtibatlanma” (*self-relation*) formudur; onu diğer görünüşlerden ayıran da zaten bu dolaysızlığıdır (*immediacy*). Fakat paradoks şudur ki saf görünüş saflığını koruma adına eşyayla irtibatlanmayı reddederse ondan hiçbir var olanın haberdar olması bile mümkün olmaz. Çünkü bilmek bir kenara, haberdar olmak bile bir ilişkisellik (*relationality*) ima eder. Ancak kendisiyle irtibatlanabildiğimiz şeye dair bir haberimiz olur ve bu irtibatı ilerletebilme neticesinde de o şeyi bilebiliriz. Paradoksun diğer yüzü ise saf görünüşün -kendini gerçekleştirmek adına- ampirik-fenomenal nesnelerle irtibata geçmesi hâlinde de saflığını yitirecek olmasıdır. Yani saf görünüş saflığını muhafaza etmek isterse mevcudiyetini bir hiç hükmüne irca etmiş olmakta; dolayimsızlık ufkuyula sarmalanmış, o engin hiçlik denizinden kurtulmak isterse de “benliğini” teşkil eden saflığından feragat etmek mecburiyetinde kalmakta ve bu sefer de kendini kaybetmektedir. Esasen bu bahis, Hegel’in Kant’ın “kendinde-şey” (*thing-in-itself*) tasavvuruna getirdiği eleştirinin bir varyasyonudur.

Kant; akli antinomilere, paralojizmlere ve illüzyonlara düşmekten korumak için, “kendinde-şey” dediği numenal nosyonun akıl tarafından asla bilinemeyeceğini, bu yüzden kendinde-şeye dair düşünmekten kaçınıp akli yalnızca fenomenal âlemin (zaman-mekânda beliren nesnelerin) bilgisiyle sınırlandırmak gerektiğini vaz eder ve “transandantal idealizm” dediği bu düşünme usûlünü şöyle tarif eder:

¹⁹ Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis, 2008, s. 187.

Ben tüm görünürlere dair **transandantal idealizmden**, “bu görünürlerin tamamen temsillerden ibaret olacak şekilde telakki edildikleri ve kendinde şeyler olarak telakki edilmedikleri”; ve aynı şekilde, “mekân ve zamanın görümüzün duyulur suretleri olduğu fakat kendinden menkul belirlenimler yahut kendinde şey olarak nesnelerin şartları olmadığı” şeklindeki doktrini anlıyorum.²⁰

Hegel'in bu hususta Kant'a en bilinen tenkidi ise kendinde-şey kavramının zaten ancak “bizim için” var olabildiği; yani ampirik nesnelerle irtibatlanabildiği, kendisini fenomenlere gösterebildiği müddetçe kendinde-şey diye bir şeyden bahsedebilmemizin mümkün olduğu şeklindeydi: “Böylece bilinç için, önceden *kendinde* olarak kabul ettiği şeyin bir kendinde olmadığı ya da yalnızca *bilinç için* bir kendinde olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.”²¹ Yani dolaysızlığın bir ifadesi olarak kendinde-şey paradoksal bir kavramdır: Dolaysızsa, yani her türlü ampirik nesnenin dolayım çabasından vâreseyse zaten varlığından haberdar olunamaz; varlığından haberdar olunabilirse zaten dolaysız değildir, yani dolayımâ tâbîdir. Bir başka deyişle, kendinde-şeyi yasaklamaya hâcet yoktur çünkü zaten kendi içinde mutlak mânâda yasaktır. Fakat bu mutlak mahremiyeti yüzünden de ancak bilinçte tezahür edebildiği nispette var olabilmekte, hiçliğin pençesinden ancak bu sayede kurtulabilmektedir.

Görüldüğü üzere görünüş bir kendinde-şeydir ve *kendinde-şeyin* tâbî olduğu paradoksa aynen mâruz kalmaktadır. Bu paradoksun bir başka ifadesi, bir şeyin imkân şartının aynı zamanda o şeyin imkânsızlık sebebi de olmasıdır. Görünüşün imkân şartı görünmemesidir zira görünürse kendini fenomenallığa indirgemiş olur ve “görünürlük üstü bir görünüş” olma vasfından mahrum kalır. Görünüş, görünmediği müddetçe kendini, görünme hadisesinin en radikal hâli olarak takdim edebilir. Fakat görünmezse de hiçliğe gark olur zira mevcudiyet zaten (maddî ya da mânevî) bir vücut sahibi olmak, bu vücut sayesinde bilinçte bir tezahür uyandırmak demektir. Öyleyse kendisini mümkün kılan görünmeme şartı, aynı

²⁰ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. ve ed. Paul Guyer ve Allen W. Wood, New York: Cambridge University Press, 1998, s. 426.

²¹ Hegel, s. 54.

zamanda imkânsızlaşmasının da sebebidir. Öte yandan görünüşün görünmesi temel imkânsızlık sebebidir zira görünüş ampirik-fenomenal bir şekilde görünürse görünüşlerden bir görünüşe dönüşmüş olur. Fakat ancak görünebildiği ölçüde var olabileceği için de görünmesi aynı zamanda kendisi için bir imkân şartı olmuş olur. Böylece kendisini imkânsızlaştıran görünme şartı, aynı zamanda mümkün kılınmasını da sağlamaktadır.

Fakat görünüş, bu paradokstan, iki taraftan birini seçerek kurtulamaz. Zira ilk durum hiçlik, ikinci durumsa benlik kaybidir ki bu da bir çeşit hiçleşmedir. Bu yüzden görünüş, nev-i şahsına münhasır bir çözümle mevcudiyetini sağlama almak mecburiyetindedir. Buna göre, görünüş fenomenal âlemlerle irtibat kurarak kendi saflığından feragat etmiş olur ve böylece hem bütün bir görünüşü mümkün kılarlar hem de kendisini hiçlikte boğulmaktan kurtarır. Fakat bu irtibatlanma herhangi bir ampirik irtibatlanma gibi de olamaz zira o durumda görünüş, bir anda bütün husûsiyetini yitirecek ve görünmesini mümkün kıldığı ampirik dünyayı da görünüş imkânından mahrum bırakmış olacaktır. Çünkü bütün bir görünüş, kendisi görünmeyen bir görünme formuna mebnîdir. O hâlde çözümün müstesnalığı, bu irtibatlanmanın kendisinde yatmaktadır: Görünüş bir başka görünüşle irtibatlanmaz fakat kendisiyle irtibatlanır. Kendi kendisinin imkân şartı olan görünmeyişi imkânsızlaştırdığı, yani görünebildiği nispette var olup varlığa görünme kudretini verebilir. Fakat görünüşü fenomenal bir görünüş değil, ontolojik bir görünüştür; bir *gayr-ı görünüştür*. Fenomenal görünüşü mümkün kılması hasebiyle ampirik dünyayla mecburen irtibatlanmıştır fakat bu irtibatlanmanın neticesinde ampirik bir olguya da dönüşmemiştir çünkü görünüş temel bir imkânsızlıktır, bir boşluktur. Görünüş, saf bir hiçlik değil, *bizatihi bir hiçliğin tecessümüdür*. Bu sayede ne görünür ne görünmez; hem görünür hem görünmez. Görünmez çünkü görünürse fenomenal âleme temel teşkil edemez; görünür çünkü görünmeyişi görünen bir olgudur.

Sonuç

Michel Henry, fenomenoloji projesine çok temel bir noktadan müdahale etmektedir: Aslî bir fenomenolojik yöntem olarak

yönelimsellik, fenomenin görünüşünü *fenomenin görünüşüne* indirgemekte ve böylece bizatihi “görünüş” kavramının tabiatının layıkıyla anlaşılması imkânına ket vurmaktadır. Hâlbuki görünüş kendisiyle bir öz-ilişki içerisinde bulunan bir mefhumdur ve bu hâliyle bütün bir görünüş dünyasını var eder. Görünüşün bu öz-ilişkisi kaçınılmazdır zira kendisine değil de hâricî bir kaynağa görünürse görünüşün zemini olma hüviyetini yitirir, sıradan bir görünüşe dönüşür. İşte görünüşün bu öz-görünüş hâli bir paradoks arz etmektedir ve bu makale boyunca bu paradoksun izleri sürülmüştür. Böylece öz-görünüşün Hegel’in -kendi kendini sınavan bilme biçimi olarak- “Mutlak Bilme” formuna uyduğu; görünüşe dair hem imkân hem de imkânsızlık teşkil etmesi ve müspet bir muhtevadan mahrum olması sebebiyle Lacan’ın “Gerçek” kavramına tevafuk ettiği; ve kendi kendisiyle irtibatlanma ve saflık iddiaları hasebiyle Kantçı bir “kendinde şey”e tekabül ettiği neticelerine varılmıştır.

Kaynaklar

- Beyer, Christian. (Yaz 2018). Edmund Husserl. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. ed. Edward N. Zalta. Erişim: Haziran 2020. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/husserl/>.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (1998). intentionality. *Encyclopedia Britannica*. Erişim: Haziran 2020. <https://www.britannica.com/topic/intentionality-philosophy>.
- Hegel, G.W.F. (1977). *Phenomenology of Spirit*. çev. A.V. Miller. New York: Oxford University Press.
- Henry, Michel. (1973). *The Essence of Manifestation*. çev. Girard Etzkorn. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Kant, Immanuel. (1998). *Critique of Pure Reason*. çev. ve ed. Paul Guyer ve Allen W. Wood. New York: Cambridge University Press.
- Lacan, Jacques. (2007). *The Seminar of Jacques Lacan: The Other Side of Psychoanalysis Book XVII*. ed. Jacques-Alain Miller. çev. Russel Grigg. New York: W.W. Norton & Company.
- Lewis, Michael ve Staehler, Tanja. (2019). *Fenomenoloji*. çev. Osman Baran Kaplan vd. Ankara: Fol.
- McGowan, Todd. (2004). *The End of Dissatisfaction? Jacques Lacan and the*

- Emerging Society of Enjoyment*. New York: State University of New York Press.
- Sebbah, François-David. (2012). *Testing the Limit: Derrida, Henry, Levinas, and the Phenomenological Tradition*. çev. Stephen Barker. Stanford: Stanford University Press.
- Seyler, Frédéric. (Güz 2019). Michel Henry. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. ed. Edward N. Zalta. Erişim: Haziran 2020. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/michel-henry/>.
- Siewert, Charles. (2017). Consciousness and Intentionality. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. ed. Edward N. Zalta. Erişim: Haziran 2020. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/consciousness-intentionality/>.
- Vassilicos, Basil. (2015). Of Life That Resists: On Michel Henry's Notion of Self-Affection. *Philosophy Today*. 59.2, 207-25.
- Žižek, Slavoj. (2013). *Interrogating the Real*. ed. Rex Butler ve Scott Stephens. Londra ve New York: Bloomsbury.
- Žižek, Slavoj. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.
- Žižek, Slavoj. (2012). *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, New York: Verso.